

Gyöngyösi Lilla

KISEGÉRBŐL NAGYVAD – A SZÁZÉVES DISNEY STÚDIÓ TÖRTÉNETÉNEK KEZDETEI

A világ talán legismertebb mesefiguráival és saját betűtípusával együtt a Disney név sokak számára egyet jelent a rajzfilmmel. A huszoneves fiatalok által alapított amerikai animációs stúdió mára igazi mamut-vállalattá vált, amely az elmúlt években egész filmstúdiókat és velük együtt közkedvelt filmes franchise-okat kebelezett be (ma a Walt Disney Studios fogja össze az élőszereplős filmeket gyártó Walt Disney Pictures, a Walt Disney Animation Studios, a Pixar, a Marvel Studios, a Lucasfilm, a 20th Century Studios, a 20th Century Animation és a Searchlight Pictures stúdiókat). Emellett tévétársaságok, streaming-szolgáltatók, kiadói, zenei és színházi divíziók egészítik ki a Disney portfólióját, nem beszélve a merchandise termékek gyártásáról és a Disney Experiences alá tartozó élményparkokról, szállodákról és sétahajókról. Jelen írásban a Disney Stúdió első korszakának elemzésére vállalkozom, amelyet az alapítástól és az első egész estés animációs filmjük elkészültéig határozok meg – utóbbi esemény más tekintetben is korszakhatárnak tekinthető (nem sokkal később kitört a második világháború, amely jelentős hatással volt az amerikai filmgyártásra is). Walt Disney és a Disney vállalat jelentőségét, befolyását jól bizonyítja, hogy alapítása óta a stúdió 135 Oscar-díjat nyert, közülük 26 személyesen az alapító Walt Disney-nek járt (producerként). Popkulturális jelenségként a cég működése megkerülhetetlen a családok számára szerte a világon – még ha el is tiltjuk a Disney-meséktől a gyereket, a mesefigurás tolltartókon, pólókon és hasonló tárgyakon úgyszólván találkozik velük.

Ennél azonban különösebb lenyomatai is vannak a Disney-uralomnak. *Escape from Tomorrow* címmel 2013-ban egy független, amerikai horrorfilmet mutattak be, amelyet engedély nélkül, gerillamódszerekkel forgattak Disney Worldben, és cseppet sem meglepő, hogy miután 2024. január 1-jén lejártak a cég legfontosabb karakterét és kabalaállatát, Mickey egeret védő szerzői jogok, még aznap bejelentették, hogy slasher-horrort készítenek a főszereplésével, majd másnap egy újabb horrorfilm híre érkezett.¹ Ezek a szélsőséges akciók éppen a Disney-hez

1 Az amerikai szerzői jogi törvények 95 évre terjednek ki. 2024-ben csupán Mickey eger elsős, a *Willie gőzbajában* látható változatának szerzői jogai jártak le, így ez a verzió

asszociált érzelmes, gyerekbarát hangnemmel, a színpompás megjelenéssel és áradó dalokkal, a szerethető figurákkal kívánnak radikálisan szembefordulni, noha a stúdió első rajzfilmjeire még nem minden felsorolt jegy volt jellemző. Ahogyan más korabeli animációs filmekre sem.

Animációs film az 1920-as években

Az animációs filmek – átfedésben a trükkfilmekkel – végigkísérték a mozit annak hajnalától, és elsősorban a mozielőadások könnyed, szórakoztató részéért feleltek. Donald Crafton 1906-ra teszi az animációs film születését önálló filmkészítési módként, ekkor mutatták be a *Humorous Phases of Funny Faces* című stop-motion és papírkivágásos animációt.² A megmozduló krétarajzokon férfi- és női arcokat, kövér embert, illetve egy kiskutyával mutatványozó bohócot látunk, miközben hangsúlyos szerepet kap a rajzoló keze is önreflexív gesztusként és az attrakció hangsúlyozásaként. Az első figura megrajzolását, valamint a tábla többszöri letörlését is megmutatja a *Humorous Phases of Funny Faces*, így a néző ki-be járkal a film és a filmnézés realitása között.

Az animációs filmek azután is a rövid, egytekerces formát követték, hogy az élőszeraplós filmek között 1912-től megjelentek a többtekercesek.³ A moziműsor összeállítása szigorú szabályok mentén történt: animációs film után nem következhetett sem híradó vagy dokumentumfilm, sem dráma, csak humoros műsorszám: burleszkek, idomított állatok felvételei vagy hasonló rajzos és bábmutatványok. A egyes filmösszeállítások pedig azt is aláhúzták, hogy az animáció nem kizárólag gyerekeknek szól, hanem bárkinek.⁴

A Disney Stúdió születése a némafilmes korszak pezsgő, kiforrott évtizedeire esik. Az 1910-es években korszerűsödtek az animációs technikák, ami hatékonyabbá tette a rajzfilmek gyártását – ezért az 1920-as évektől egyre több ilyen készült.⁵ Az animációs filmeket ekkoriban főleg

szabadon felhasználható és módosítható – kivéve a mai megjelenésre. <https://variety.com/2024/film/news/steamboat-willie-horror-film-mickey-mouse-public-domain-copyright-1235849861/>

2 Donald CRAFTON, *Trükkök és animáció* = *Oxford Filmenciklopédia*, szerk. Geoffrey NOWELL-SMITH, Glória, Budapest, 1998, 73.

3 *Uo.*

4 *Uo.*, 74.

5 Kristin THOMPSON – Thomas BORDWELL, *A film története*, Új Palatinus Könyvesház, 2007, 188.

független stúdiók készítették, amelyeknek aztán le kellett szerződniük egy-egy nagyobb hollywoodi vállalattal, hogy műsorra tűzzék a filmjeiket – a forgalmazók közül kiemelkedett Margaret J. Winkler Mintz, aki a Disney-vel is kapcsolatban állt. Az animációs vállalatok általában ugyanazokra a figurákra vagy témákra épülő sorozatokat gyártottak⁶ – nem véletlenül tett így a Disney is, hiszen így a nézők mindig várhatták a közkedvelt figurák újabb kalandjait, az események további bonyolódását. Az ismerőség tette karakteressé, megjegyezhetővé a stúdiók tevékenységét.

A Disney-figurák egyik konkurensének, hasonlóan sikeres karakternek eleinte a Pat Sullivan-féle Félix, a macska számított, akit 1918-tól gyártottak a Paramount számára. Félix volt az első, akivel reklámtérmekeket készítettek, ám sok társával együtt képtelen volt átvészelni a némafilm-hangosfilm közötti váltást.⁷ A húszas évek végétől, a hangosfilmre váltás utáni animációs porondon helyet kapott például Paul Terry, aki 1930-tól negyven évig készített Terrytoon-filmeket a Fox számára. Walter Lantz 1929-től 1972-ig egyebek mellett Woody Woodpecker harkályért felelt a Universal megrendelésére, a Columbia pedig saját animációs részleget működtetett, benne például Krazy Cat figurájával egészen 1949-ig.⁸

Az első világháború után az amerikai kulturális terjeszkedés letarolta a világot, így volt ez a filmek területén is – az animációs filmben pedig különösen.⁹ Gyakorlatilag az ekkor kiépülő hierarchia határozza meg napjaink kulturális térképét is. Ha a hétköznapi néző filmre gondol, általában egy hollywoodi produkcióra asszociál – az animáció területén pedig csak az utóbbi évtizedekben vált differenciáltabbá a kép, nem függetlenül a Disney egyeduralmától. Lássuk, hogyan indult a 20. század és napjaink egyik legsikeresebb filmstúdiója, a Disney működése!

Kansasból a világhír felé

A Disney Stúdiót 1923. október 16-án alapította Walt Disney a testvérével, Royjal. A klasszikus hollywoodi stúdiók (melyek a mai napig meghatározó szereppel bírnak a filmiparban) néhány évvel korábban

6 Uo., 188.

7 Uo., 189.

8 Uo., 260.

9 Uo., 190.

születtek meg, többen különféle fúziókon keresztül. A Universal 1912-ben, a Warner Brothers 1913-ban, a Fox Film Corporation (a későbbi 20th Century Fox) 1914-ben, a Metro 1914-ben, a Goldwyn and Mayer 1917-ben (utóbbi kettő 1924-ben olvadt össze MGM-mé), a Paramount ugyancsak 1914-ben.¹⁰ A Disney Brothers Studio néven létesült vállalat később a Walt Disney Studio, majd a Walt Disney Productions nevet viselte, ma pedig a teljes cég hivatalos neve The Walt Disney Company. Mivel a tanulmány középpontjában a filmgyártási tevékenységük áll, az egyszerűség kedvéért Disney Stúdió néven hivatkozom rá.

„Walt Disney-nek az volt a szerencséje, hogy a missouribeli Kansas Cityben nőtt fel, ahol a legtöbb forgalmazó fenntartotta középnyugati irodáját” – írja Donald Crafton.¹¹ Ha ennél többre is szüksége volt a sikerhez, tény, hogy az 1901-es születésű Walt Disney fiatal felnőtt-kora óta rajzolással és filmezéssel foglalkozhatott, és mindvégig elkerülték a végzetes hullámvölgyek vagy bukások a karrierjében. Első reklámcégét a később a Disney Stúdióban is megkerülhetetlen szerepet vállaló Ub Iwerks-szel alapította 1920-ban.¹² Ennek kudarca után inkább másik vállalathoz szerződtek, de 1921-ben már ismét saját, ezúttal animációs stúdiót indítottak: a Laugh-O-Gram Stúdióban készült legismertebb munkájuk az *Alice's Wonderland* volt 1923-ban, amelyben a gyerekszínész Virginia Davis találkozott animált karakterekkel. A cég a film bemutatása előtt csődbe ment, mégis ekkor kezdődött az igazi sikertörténet, ugyanis Walt Los Angelesbe költözött a fivéréhez, megalapították új, közös cégüket, a Disney-t, az Alice-film pedig nagy siker lett Margaret J. Winkler forgalmazásában.¹³

Akárcsak a fentebb elemzett első animációs film, a *Humorous Phases of Funny Faces*, az *Alice's Wonderland* is egy metagesztussal nyit: a bájos, loknis Virginia Davis a rajzfilmstúdióba látogat. Kéri, hogy az animátorok mutassanak neki valami vicceset, mire – a kislány nagy öröme – a fehér rajztablák rajzai maguktól mozgásba lendülnek. Az élő szereplők és az animált karakterek közti legemlékezetesebb interakció bizonyára az, amikor a rajzolt egér „bökdösi” a rajztabla előtt fekvő igazi macskát, aki egy ponton le is ugrik az asztalról. Később – Alice álmában – megfordul a helyzet: nem a rajzfigurák lépnek át a való világba, hanem a kislány kerül be a rajzok birodalmába. Itt már jobban

10 *Uo.*, 91–92.

11 CRAFTON, *I. m.*, 77.

12 Bob THOMAS, *Walt Disney: An American Original*, Disney Editions, New York, 1994, 56.

13 Neal GABLER, *Walt Disney: The Biography*, Aurum, London, 2006, 71–73.

felfedezhetőek a technológia gyerekbetegségei, olykor megtörik az illúzió, mégis lenyűgöző, amire Walt Disney és csapata képes volt.

A stúdió 1927-ben kezdett teljesen animált filmeket készíteni, ehhez pedig Oswald, a szerencsés nyúl (Oswald the Lucky Rabbit) személyében találták meg a visszatérő figurájukat.¹⁴ A korszak animációs filmjeinek morbid humorát és szeszélyes hangnemét (melyeket aztán a Mickey egér filmek is megörököltek) jól jellemzi az *All Wet* című epizód, amelynek első felében Oswald hot dogot árul a strandon, azonban a virslik életre kelnek, hernyószerűen megpróbálnak lemászni a sütőről. Oswald villával böködí és elnászpángolja őket, amire emberrien reagálnak, egyikük pedig egy vásárlóban lelki furdalást kelt, aki végül nem is fogyasztja el a hot dogját. A rajzfilm második felét viszont egy burleszk vízimentős jelenet teszi ki, amelyben Oswald megpróbálja kimenteni a tengerből a szíve választottját, fittyet hányva a fizikai és biológiai törvényszerűségekre.

Huszonhat Oswald-film készült a Disney-nél, ekkor azonban fény derült rá, hogy a nyúl jogai valójában a forgalmazó Universalnál vannak, akik megtehetik (és meg is tették), hogy saját filmeket is gyártsanak a főszereplésével.¹⁵ Így a Disney egy új figura megalkotásáról döntött: 1928-ban megszületett Mortimer Mouse, akit hamar Mickey-re kereszteltek át.¹⁶ Oswald jogait végül 2006-ban szerezte vissza a Disney. Azóta egy Oswald-filmet készítettek a századik évforduló előszobájaként, 2022-ben – érdekesség, hogy ez is metagesztusokban gazdag, ugyanis Oswald moziba megy, beleszeret a vásznon látható nyúllányba, majd eléri, hogy ő is belekerüljön a filmbe.

Annak ellenére, hogy nem nyúl, hanem egér, ekkoriban Mickey hasonló külsejű figura volt, mint Oswald, de kerekdedebb formákból építkezett, így szerethetőbbnek tűnt. Ugyanakkor a kezdeti Mickey még korántsem az a nyíltszívű, bátor figura volt, akit a későbbi generációk megismertek. Ahogyan a filmjei sem a mai ártatlan humorú, kedves alkotások. A szerzői jogát most elvesztő *Willie gőzhajó* (*Steamboat Willie*) első pillantásra a megszokott burleszk gegekre épül, zenére komponál kacagtató jeleneteket, ám napjaink elvárásaival igencsak szembemegy. A gonosz macska hajóskapitány bagót rág és köpköd, a szkeccs legnagyobb részét kitevő jelenetsorban pedig Mickey különböző tárgyakon,

14 Helen SOTERIOU, *Could Oswald the Lucky Rabbit have been bigger than Mickey?*, BBC News 2012.12.3., <http://www.bbc.com/news/magazine-19910825>

15 GABLER, *I. m.*, 109.

16 GABLER, *I. m.*, 112.

illetve a hajón szállított haszonállatokon zenél, ami jócskán kimeríti az állatkínzás fogalmát – ma már nem számít politikailag korrektnek állatok fogából, farkából és más testrészeiből hangokat kicsiholni.

A *Willie gőzhajó* hatalmas mérföldkö nemcsak a Disney, hanem az animáció történetében is, ugyanis ez volt az első olyan hangos animációs film, amely szinkronizált hangot használt. Az alkotók alaposan kiaknázták a hangosfilm lehetőségeit: kifejezetten a hangeffektusokra építkeztek (a gőzhajó kürtje, az állatok bőgése, hápogása, rőfögése, ezek integrálásával a zenélés). Az elsőprő siker után, 1929-ben a cég Mickey egér első megjelenéseit, két eredetileg némafilmként készült alkotást (*A bolond repülő – Plane Crazy*, *The Gallopin' Gaucho*) is felhangosított, amelyek korábban nem is találtak forgalmazót.¹⁷ A kezdetektől átgondolt dramaturgiát jelzi, hogy már ezekben az első darabokban is szerepelt Mickey szerelmese, Minnie egér, illetve a *The Gallopin' Gauchóban* az antagonist macska is – a farm ismét kegyetlenül felhasználta állatai mellett.

A *Willie gőzhajó* népszerűségének köszönhetően lett a Disney az animációs üzletág vezéralakja az 1930-as években.¹⁸ Akárcsak az élőszereplős film esetében, az animációban is villámgyorsan végbement a hangosfilmre váltás; ebben is a Disney diktált. A hangos technika elterjedésével a néma rajzfilmek idejémmúlttá váltak, ezért is ment tönkre a cég sok konkurensé.¹⁹

Mickey egér mindent megváltoztat

1928 és 1937 között száz kisfilm készült Mickey egér főszereplésével.²⁰ A figurát egyébként Walt Disney társa, Ub Iwerks tervezte meg, aki azonban 1930-ban összekülönbözött a cégalapítóval és távozott a stúdiótól (majd tíz évvel később visszatért).²¹ Mickey egér hangját 1947-ig

17 Elizabeth DAVIS, *Historically Yours: Mickey Mouse is born*, Jefferson City News Tribune, 2019.06.25. <https://www.newstribune.com/news/2019/jun/25/Historically-Yours-Mickey-Mouse-is-born/>

18 THOMPSON-BORDWELL, I. m., 189.

19 CRAFTON, I. m., 77.

20 William MORITZ: *Animációs filmek = Oxford Filmenciklopédia*, szerk. Geoffrey NOWELL-SMITH, Glória Kiadó, 1998, 275.

21 Mackenzie MARTIN, *Walt Disney didn't actually draw Mickey Mouse. Meet the Kansas City artist who did*, NPR 2021.05.22., <https://www.kcur.org/history/2021-05-22/walt-disney-didnt-actually-draw-mickey-mouse-meet-the-kansas-city-artist-who-did> (Utolsó hozzáférés: 2024. 01. 06. – Gy. L.)

maga Walt Disney adta.²² Ő 1932-ben tiszteletbeli Oscar-díjat is kapott a figura megalkotásáért – négy ilyen díja közül az első.

A mesefigura sikerét jól mutatja, hogy 1930 januárjában útjára indították a Mickey Mouse Clubot Kaliforniában, márciusra pedig már 60 moziban tartottak összejöveteleket gyerekek számára országszerte. 1932-re a klubnak egymillió tagja volt, 1933-ban pedig az Egyesült Királyság egyik mozijában is klub nyílt.²³ Walt Disney 1935-től elkezdte leépíteni a klubrendszert, amely aztán évtizedekkel később, új formában, a televízióban éledt újjá.²⁴ 1930-tól közkívánatra új médiumban, képregényes formában is megjelentek Mickey egér kalandjai: egy évvel később már 60 amerikai újságban és 20 másik ország lapjaiban találkozhattak vele az olvasók.²⁵

Mickey egérhez kötődik a merchandise elterjedése is, ő volt az első licenzelt karakter: egy élelmes New York-i vállalkozó megvásárolta a jogait és jegyzettömbökre nyomtatta rá a képét.²⁶ Nem sokkal később azonban a Disney a saját kezébe vette ezt az iparágat is, 1934-re pedig már több bevételre tettek szert a licenzelt termékekből, mint a filmekből.²⁷ Különösen népszerűnek bizonyult a Mickey egeres karóra (amelyet szintén ironikus felhanggal olyan váratlan környezetben is láthatunk, mint az 1982-es *Pink Floyd: A fűl* című film).

Míg kezdetben Mickey rosszcson, olykor morálisan is kifogásolható egér volt, idővel hősiebbé vált, így szükség volt mellé olyan társakra, akik a poénokat szolgáltatják. Így született meg 1934-ben Donald kacska (akinek összetéveszthetetlen, hápogó-szörcsögő hangját eleinte Clarence Nash rádióbemondó szolgáltatta) – bemutatkozása a *The Wise Little Hen* című rajzfilmben történt. Bár ő lassabban vált népszerűvé, a *Donald és Pluto* című 1936-os filmben már az egyik

22 Charles SOLOMON, *The Golden Age of Mickey Mouse*, The Walt Disney Family Museum, <http://disney.go.com/disneyatoz/familymuseum/exhibits/articles/mickeymouse-goldenage/index.html> (utolsó hozzáférés: 2024. 01. 06.)

23 Capi LYNN, *Here's how Salem kids formed the first ever Mickey Mouse Club in the nation in 1929*, Statesman Journal 2019.12.23., <https://eu.statesmanjournal.com/story/news/2019/12/23/disney-first-mickey-mouse-club-elsinore-theatre-salem-oregon/2664130001/> (utolsó hozzáférés: 2024. 01. 06.)

24 Ken POLSSON, *Chronology of the Walt Disney Company*, <http://kpolsson.com/disnehis/disn1935.htm> (utolsó hozzáférés: 2024. 01. 06.)

25 J. B. KAUFMAN – David GERSTEIN, *Mickey Mouse. The Ultimate History*, Taschen, Köln, 2018, 84–85.

26 Mike RIVKIN, *Antiques: The Life and Times of Mickey Mouse*, Desert Sun 2021.04.03., <https://eu.desertsun.com/story/life/2021/04/03/antiques-life-and-times-mickey-mouse/4825003001/> (utolsó hozzáférés: 2024. 01. 06.)

27 Louise KRASNIEWICZ, *Walt Disney: A Biography*, ABC-CLIO, 2010, 55.

főszereplővé lett, később pedig saját sorozatot is kapott. Pluto már 1930-ban, Goofy pedig 1932-ben csatlakozott Mickey egérhez.²⁸

Új utakon

Mickey egér sikere lehetővé tette, hogy a Disney Stúdió kísérletezzon és építkezzen.²⁹ 1929-ben újtára indították a Silly Symphonies-sorozatot, amelyben nem voltak állandó karakterek, hanem népszerű zeneművekre rajzoltak változatos témájú szkeccseket. A sorozat egyik legismertebb darabja *A csontváz tánc* (*The Skeleton Dance*) 1929-ből, amely a témájából adódóan lubickol a morbid humorban: a csontvázak a tánc mellett egymáson zenélnek, sőt, ugrálóbotként használják egymást. *A csontváz tánc* szintén nem a leggyerekbártabb animáció: a szkeccs első felében a csontvázak és az éjszakai állatok egymást ijesztgetik, és kétszer is szerepel benne egy kifejezetten hatásos beállítás, amelyben a koponya közelít a kamerához, szinte felfalja azt. Ugyancsak borzongató, de nem horrorisztikus a sorozat 1937-es *Az öreg malom* (*The Old Mill*) című, Oscar-díjas epizódja, amelyben a címszereplő roskatag malom és annak lakói vészelnék át egy nagy, éjszakai vihart – a színes filmben már megjelennek a *Hófëhérlke és a hét törpét* idéző, kedves állatok, miközben a monstrum komplex mozgása ezúttal is zenére van vágva.

1932-ben a Disney exkluzív szerződést kötött a Technicolorral, így 1935-ig immár kizárólag színes rajzfilmeket készítettek.³⁰ A filmszokor kiemelkedő darabja az 1932-es *Virágok és fák* (*Flowers and Trees*), amely az első teljes egészében színes rajzfilm volt, és Oscar-díjat is nyert – ebben az évben vezették be a legjobb rövid animációs film kategóriáját a szavazáson. A következő évben készült *A három kismalac* (*The Three Little Pigs*) ugyancsak Oscar-díjat nyert, és a benne szereplő *Nem félünk a farkastól* (*Who's Afraid of the Big Bad Wolf?*) című dalról híresült el. Ez más Silly Symphonies-dalokhoz hasonlóan Frank Churchill szerzeménye, de a filmtől függetlenné vált, önálló életre kelt, egyfajta modern népdalként.

A Disney hatalmát jól jellemzi, hogy 1933 és 1939 között mindig Silly Symphonies-film nyerte az Oscar-díjat, kivéve 1938-ban, amikor egy különálló Disney-filmet, a *Ferdinand, a bikát* (*Ferdinand the Bull*)

28 THOMAS, I. m., 129.

29 MORITZ, I. m., 275.

30 GABLER, I. m., 169.

díjazták. A pacifista, Spanyolországban játszódó film főszereplője egy erős, ám annál jámborabb bika, akit tévedésből bikaviadalra visznek, ő viszont nem akar megküzdeni a matadorral, inkább virágokat szorgolgat, mint otthon, a farmon. A *Ferdinand, a bika* az állatábrázolások mellett az emberábrázolások fejlődését és a humor szelídülését is jelzi a Disney-nél. A karikatúrisztikus figurák önmagukban humorforrások: az eltúlzott testi jegyek és azok változásai kreatív, de már kevésbé csípős viccek alapjai.

Más fokmérője a Disney növekedésének, hogy 1932-ben a Columbia-tól a tekintélyesebb United Artists stúdióhoz vitték át a forgalmazást. Ekkoriban a világ kritikusai nagyon szerették a Disney-filmeket: dicsérték a figurák könnyed mozgását, a kevés beszédről pedig úgy vélték, megoldás a gyerekcipőben járó hangosfilm problémáira. A Disney rengeteget költött a tökéletes végeredményre, ez pedig megtérülni látszott.³¹

A stúdió legfontosabb konkurenciáját ekkoriban a Warner Brothers animációi jelentették, élükön a *Bolondos dallamokkal*, amelynek szintén idejekorán megszülettek a máig ismert karakterei (Cucu malac, Tapsi Hapsi, Dodó kacsa és Elmer Fudd). A Warnernél a gondos kidolgozottság helyett az aktualitásra, a sebes tempóra és a bugyuta humorra fókuszáltak a Disney-hez asszociált szentimentális és bűbájos stílus helyett – így a *Bolondos dallamok* alkalmasabb volt a felnőttek és a gyerekek egyidejű kiszolgálására.³²

Az első egész estés amerikai rajzfilm születése

A Mickey egér filmek és a Silly Symphonies sikereinek csúcán, 1934-ben kezdtek bele addigi legnagyobb vállalkozásukba a Disney-nél a profitmaximalizálás céljával, 1937-re pedig megszületett az első játékfilm-hosszúságú amerikai rajzfilm, a *Hőféhérke és a hét törpe*. Walt Disney eredetileg az *Alice Csodaországban*t szerette volna feldolgozni Mary Pickford főszereplésével, ám hamar változtatnia kellett a terveken, miután a Paramount előállt a saját Alice-filmjével.³³ Így a választása gyerekkori kedvencére, a *Hőféhérkére* esett, amelynek 1916-os

31 THOMPSON–BORDWELL, *I. m.*, 260.

32 *Uo.*, 261.

33 J. B. KAUFMAN, *The Fairest One of All: The Making of Walt Disney's Snow White and the Seven Dwarfs*, Weldon Owen, 2012, 30.

némafilmváltozatát fiatalkorában látta.³⁴ Az újabb filmtörténeti mér-földkőhöz 300 karakterrajzoló, tervezőt, háttérfestőt és effektanimátort alkalmaztak.³⁵ Disney-nek jelzalogot kellett felvennie a házára, hogy biztosítsa a film kifejezetten magasnak számító, közel másfél millió dollárra megugró költségvetését – a kockázatvállalás azonban megtérült.³⁶

A *Hófehérke és a hét törpe* kasszasikernek bizonyult és újabb Oscar-díjat is hozott – 1939-ben Walt Disney megkapta érte a második tiszteletbeli Oscar-díját, amely rendhagyó módon egy nagy és hét kicsi szoborból állt. A film a mai napig tart különféle bevételi rekordokat, nem függetlenül attól, hogy a 90-es években videokazettán is kiadták, új generációkat bővölve el a Grimm-mese feldolgozásával.

És valóban, a *Hófehérke és a hét törpe* egyáltalán nem tűnik régimódinak, távolinak mai szemmel sem, ami a korszak élszereplős filmjeiről nem mondható el – utóbbiakat a színészi játék eltérő normái és a technikai korlátok mellett a jelmezek, díszletek is a saját korukhoz kötik, míg egy minőségi meseanimációt ilyen tényezők nem gátolnak. A *Hófehérke* ugyanakkor tartalmaz olyan elemeket, amelyek a kisgyerekek számára túl félelmetesek lehetnek (akkoriban és most is), elsősorban a boszorkánnyá változott királynőhöz kapcsolódóan. A koponyamotívum különösen gyakran kerül elő, de kínhalált halt csontvázat is látunk, miközben a banya átalakulása és külseje is kifejezetten ijesztő. Bár a vadkan szívének kivágását nem mutatja a film, egyértelműen utal rá, hogy mi van a dobozban. Ugyanígy Hófehérke tetszhalottá válása és a királynő halála is képen kívül marad – ezzel együtt egy mai Disney-animáció valószínűleg a fentiek egyikét sem vállalná fel. Ezzel éles ellentétben viszont a film bővelkedik a mai Disney-hez (is) asszociált sziruposságban: Hófehérke oldalán aranyos, antropomorfizált állatok, naiv dalok, bájos figurák nyüzsögnek. Szintén kidolgozott és később is alkalmazott eszköz az antagonistá jellegzetes sziluettje: a királynő gallérja és koronája könnyen felismerhetővé teszi akár az árnyékát is.

A rajzfilm egyik legmarkánsabb változtatása a Grimm-meséhez képest, hogy nevet és személyiséget ad a törpéknek, elsősorban komikus eszközként felhasználva őket. Némileg a szerelmi szálát is motiváltabbá teszi, ugyanis Hófehérke és a herceg a történet elején is találkozik

34 *Uo.*, 22.

35 MORITZ, *I. m.*, 278.

36 Michael BARRIER, *Hollywood Cartoons. American Animation in Its Golden Age*, Oxford University Press, 1999, 229.

(és duettet énekel) egymással, nem a csók során pillantják meg egymást először. Emellett a történet árnyalatai is eltérnek: például Hófehérke nyomban elkezd takarítani, mosogatni és főzni (az erdei állatok segítségével), amint megérkezik a törpék házába, a törpék pedig gyermeki létállapotban megragadt öreguraknak tűnnek, akik félnek a nőktől, egyben rájuk vannak szorulva és csodálják is őket. Azaz a *Hófehérke* az iskolapéldája azoknak az antifeminista jellegzetességeknek, amik ellen a mai Disney küzd a modernebb nőtípusokat és viselkedésmintákat képviselő hercegnőivel (*Jégvarázs*, *Vaiana*, *Kívánság* stb.).

Máig tartó sikertörténet

A *Hófehérke* pozitív fogadtatása után, a negyvenes évek elején igen lázas munka folyt a Disney Stúdióban, egymás után érkeztek az egész estés animációs filmjeik: 1940-ben bemutatták a *Pinokkiót* és a Mickey egér főszereplésével készült *Fantáziát* (utóbbi rendhagyó módon bukásnak bizonyult), 1941-ben a *Dumbó, a kis elefántot*, 1942-ben pedig a *Bambit* – ezzel párhuzamosan azonban a Disney-t is utólérte a háborús propagandafilmek gyártásának elvárása. A stúdió működését 1941-ben sztrájk akasztotta meg: ebben az évben több animációs stúdióban léptek fel a dolgozók a kedvezőtlen munkakörülmények és a kihasználás ellen. A helyzet megoldásaként nem a magasabb fizetés vagy a több munkatárs, hanem a leegyszerűsödő, igénytelenebb gyártás felé mozdult el a stúdió, Walt Disney-nek pedig el is ment a kedve az animációs filmtől, helyette dokumentumfilmekre és Disneyland megtervezésére fókuszált.³⁷

A Disney az 50-es években kezdett élőszereplős filmeket is gyártani (közülük a legemlékezetesebb az 1964-es *Mary Poppins*), a tévé irányába is terjeszkedtek, majd megnyíltak az első vidámparkjaik is. Walt Disney 1966-os halála után a stúdió útja kevésbé volt egyenes, a következő igazán prosperáló időszakot csak az 1989 és 1999 közét tehető Disney-reneszánsz hozta el, benne olyan emlékezetes animációs filmekkel, mint *A kis hableány*, *A szépség és a szörnyeteg* vagy *Az oroszlánkirály*.

A 2023-ban bonyolódó, 100 éves jubileumi ünneppsorozatra moziban vetített imázsfilmekkel, dokumentumfilmekkel és egy egész estés

37 MORITZ, I. m., 278.

animációs filmmel, a *Kívánsággal* készült a Disney. Utóbbi mellett, hogy megidézte az elmúlt évszázad alkotásainak javát (köztük a *Hófehérkét* is), a Disney-jelenség esszenciáját állította a középpontba: a csodavarázást, a varázslatot, a beteljesülő kívánságokat. Annak ellenére, hogy a *Kívánság* aligha lesz újabb Disney-klasszikus, a mítoszt tovább élteti – hiszen a megmozduló rajz ugyanakkora csoda, mint száz évvel ezelőtt.